

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

студента 2 курсу, бм групи
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації

«Цивільне право і процес» _____ Лобжанідзе Крістіні Джемалівни

Науковий керівник

к.ю.н. _____ Ільченко Ганна Олександрівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н _____ Примак Володимир Дмитрович

Київ-2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН	
1.1. Суб'єкти страхових правовідносин.....	6
1.2. Правовий статус страховиків та страхувальників.....	16
1.3. Поняття та види страхових посередників на страховому ринку України.....	22
РОЗДІЛ 2 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКІВ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН	
2.1. Міжнародний досвід регулювання страхових правовідносин.....	33
2.2. Напрями покращення правового статусу учасників страхових правовідносин.....	44
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Відносини, що виникають у сфері економіки та цивільного обороту, час від часу зазнають негативного впливу різних факторів. Це можуть бути, як суб'єктивні дії конкретних суб'єктів, так і різні природні катаклізми. Нещівного удару по всім сферам економіки у 2020 році завдала пандемія, спричинена COVID-19, а також заходи спрямовані на боротьбу з ним. Проте людство вже не одне століття шукає можливі варіанти мінімізації своїх збитків. Серед них вагоме місце посідає страхування, як спосіб захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб від потенційних ризиків. Проте для того, щоб інститут страхування працював належним чином, потрібно мати відповідну законодавчу базу та незалежну судову систему, яка б допомагала вирішувати спірні питання між страховими компаніями та їх клієнтами.

Українське законодавство, що регулює страхову діяльність та правовий статус учасників страхових правовідносин, залишається на етапі адаптації та імплементації до законодавства Європейського Союзу, враховуючи взяті Україною зобов'язання в межах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [2].

На сьогодні правовий статус учасників страхових правовідносин залишається об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Однак, не зважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню різних аспектів правового регулювання страхових відносин, слід визнати незавершеність цивілістичних досліджень правового статусу учасників страхових правовідносин, захисту їхніх прав, а також наявність суперечностей у чинному законодавстві та судовій практиці в питаннях здійснення такого захисту. З огляду на це, наукове дослідження правового статусу учасників страхових правовідносин є своєчасним та таким, що спрямоване на задоволення актуальних потреб науки і правозастосування.

Окремі питання правового статусу учасників страхових правовідносин досліджувалися у працях А.С. Адамова [15], О.П. Гетьманець [59], Т.А. Говорушко [25], М.В. Дубини [31], Г.О. Ільченко [35], Л.Л. Кінашук [36], І.О. Ковтун [16], О.С. Красільнікової [38], Літвінова [41], Н.Б. Пацурії [52], О.М. Шумила [59], Ю.П. Уралова [73], В.П. Янишена [85].

Мета дослідження. Мета роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу наукових джерел, розробок, узагальнення правозастосовчої практики, вітчизняного і міжнародного досвіду дослідити правовий статус учасників страхових правовідносин та прийти до висновків теоретичного характеру й розробити рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері правового регулювання статусу учасників страхових правовідносин

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- виокремити суб'єктів страхових правовідносин;
- проаналізувати правовий статус страховиків та страхувальників;
- охарактеризувати поняття та види страхових посередників на страховому ринку України;
- дослідити міжнародний досвід правового регулювання учасників страхових правовідносин;
- систематизувати напрями покращення правового статусу учасників страхових правовідносин.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають у процесі здійснення правового регулювання діяльності учасників страхових правовідносин.

Предметом дослідження є правовий статус учасників страхових правовідносин.

Методи дослідження. При написанні роботи було використано спеціально-наукові методи пізнання, а саме: історико-правовий, для дослідження розвитку законодавства у сфері регулювання учасників страхових правовідносин; формально-юридичний, за допомогою якого було здійснено зовнішнє юридичне опрацювання правового матеріалу;

порівняльно-правовий, для зіставлення правових інститутів в Україні із зарубіжними країнами з метою з'ясування схожості та відмінностей між ними при підготовці пропозицій щодо покращення національного законодавства в питанні регулювання правового статусу учасників страхових правовідносин.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового регулювання учасників страхових правовідносин, визначенні суб'єктів страхових правовідносин; виявленні недоліків та розбіжностей законодавства, що регулює діяльність страхових посередників на страховому ринку України, наведенні пропозицій щодо удосконалення національного законодавства в питанні регулювання правового статусу учасників страхових правовідносин.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті Лобжанідзе К. «Поняття правового статусу учасників страхових правовідносин». *Правове забезпечення підприємницької діяльності*. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020.

Практичне значення. Висновки та пропозиції одержаних результатів полягають в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнюють наукові знання з питання правового регулювання учасників страхових правовідносин. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе п'ять підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 66 сторінок, із яких основна частина роботи займає 56 сторінок. Список використаних джерел складається з 90 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

1.1 Суб'єкти страхових правовідносин

У науковій літературі є загальноприйнятим судження, що страхові правовідносини є врегульованими нормами права суспільними відносинами, які виникають в сфері економіки між суб'єктами господарювання та іншими учасниками, з приводу компенсації завданих збитків за рахунок заздалегідь акумульованих коштів шляхом формування спеціально створеного страхового фонду особам, які постраждали внаслідок настання страхових випадків [51, с. 95].

Норми страхового права нерозривно пов'язані із страховими правовідносинами, які є формою становлення цих норм і основним елементом правового регулювання страхових відносин. Під час здійснення прав і виконання покладених обов'язків між суб'єктами встановлюються відповідні правові відносини, і самі страхові відносини виникають, змінюються та припиняються відповідно до норма страхового права.

Можна стверджувати, що страхові правовідносини – це страхові відносини, які врегульовуються нормами страхового права, та можуть становити органічну єдність правової форми та змісту, що виникає, змінюється, діє та припиняється на підставі норм страхового права. В той же час своєрідність страхового правовідношення визначається специфікою самого страхування як економічної категорії.

Як зазначають науковці [52, с. 16], окремі види страхових правовідносин, зумовлені рівнем економічного розвитку суспільства і повинні відповідати характеру економічної системи і вдосконалюватися відповідно до об'єктивних умов господарювання.

Логічним вбачається розкриття сутності страхових правовідносин через призму категорії «страхування». Адже будь-яка одиночна категорія складається із множинності інших, які є її первинними елементами та виявляють її індивідуальні особливості.

Такими елементами страхових правовідносин є: суб'єктний склад, об'єкт та зміст. Кожен елемент страхових правовідносин має свої особливості, які відрізняють його від подібних елементів інших видів правовідносин. Поряд із вказаними елементами для страхових правовідносин характерні і інші елементи, як страховий інтерес, страховий випадок, страховий ризик, страхова виплата, страховий внесок та ін. [52, с. 7].

Суб'єктний склад страхових правовідносин долучає дві групи суб'єктів. До першої групи відносять страховика і страхувальника, тобто особи, які є сторонами договору страхування. Друга група суб'єктів страхових правовідносин представлена застрахованими особами та вигодонабувачами – третіми особами.

Втім основними суб'єктами страхових правовідносин є страховик і страхувальник, статус яких регулюються ст. 2 і ст. 3 Закону України «Про страхування» [9], ст. 984 ЦК України [4].

До компетенції страховиків входить оцінка страхового ризику, отримання страхових премій (страхових внесків), формування страхових резервів, інвестування активів, визначення розміру збитків (шкоди), здійснення страхових виплат у вигляді страхового відшкодування та страхового забезпечення, а також інших дій, пов'язаних з виконанням зобов'язань за договором страхування.

Варто зазначити, що поряд з терміном «страховик» на практиці часто трапляється й термін «страхова компанія». Згідно з п. 6 ст. 2 Закону України «Про страхування» [8] слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Страховальник – це особа, яка укладає договір страхування зі страховиком, сплачує страхові платежі, є учасником створення страхового фонду та бере участь в узгодженні умов договору. Він разом зі страховиком бере участь у процедурі узгодження умов договору.

Страховальник користується всіма правами сторони в договорі страхування, зокрема, може призначати вигодонабувачів та застрахованих осіб і замінювати їх за певними правилами. Він є стороною у всіх зобов'язаннях, що випливають з договору страхування, повинен виконувати свої обов'язки за договором і має право вимагати виконання обов'язків від страховика, у тому числі в судовому порядку [52, с. 158].

Інша група учасників страхових правовідносин – це вигодонабувач і застрахована особа.

Вигодонабувач – це особа, яка не є страховальником, але на користь якої укладено договір страхування. Саме вона отримує страхову виплату.

Ні ЦК України, ні Закон України «Про страхування» не містять легального визначення вигодонабувача. Згідно із ч. 4 ст. 3 Закону України «Про страхування» [9] страховальники мають право при укладанні договорів страхування інших, ніж договори особистого страхування, призначати фізичних або юридичних осіб (вигодонабувачів), які можуть зазнати збитків у результаті настання страхового випадку, для отримання страхового відшкодування, а також замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування.

Більшість страхових спорів, які були розглянуті за останні роки Верховним Судом складають спори про відшкодування шкоди (стягнення страхового відшкодування), завданої особами, цивільно-правова відповідальність яких була застрахована, внаслідок настання дорожньо-транспортної пригоди.

У березні-квітні 2019 р. Верховний Суд прийняв низку постанов у справах про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки внаслідок настання дорожньо-транспортних пригод, у яких Суд дійшов

висновку, що потерпілий має право одержати повне відшкодування завданої шкоди від особи, яка її завдала, в межах деліктного зобов'язання, незалежно від того, чи застрахована цивільно-правова відповідальність особи, яка завдала шкоду [13].

Суть таких спорів полягає в тому, що особи, яким було завдано шкоди внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, зверталися до суду з позовами про її відшкодування не до страховиків, які застрахували відповідальність власників транспортних засобів, а безпосередньо до осіб, які заподіяли шкоду.

При цьому Верховний Суд виходив з того, що заподіяння потерпілому шкоди особою, цивільна відповідальність якої застрахована, внаслідок дорожньо-транспортної пригоди породжує деліктне зобов'язання, в якому право потерпілого вимагати відшкодування завданої шкоди в повному обсязі кореспондується з відповідним обов'язком особи, яка завдала шкоди, відшкодувати шкоду. Водночас дорожньо-транспортна пригода слугує підставою для виникнення договірною зобов'язання згідно з договором страхування, в якому потерпілий так само має право вимоги до боржника (в договірному зобов'язанні ним є страховик) [13].

Суд встановив, що зазначені зобов'язання не виключають одне одного, оскільки одержання потерпілим страхового відшкодування за договором страхування цивільної відповідальності не обов'язково припиняє деліктне зобов'язання, адже страхового відшкодування може бути недостатньо для повного покриття шкоди, а особа, яка завдала шкоди, залишається зобов'язаною.

Верховний Суд дійшов висновку, що право потерпілого на відшкодування шкоди за рахунок особи, яка завдала шкоди, є абсолютним і не може бути припинене чи обмежене договором, стороною якого потерпілий не був, хоча цей договір укладений на користь третіх осіб. Законодавство надає потерпілому право одержати страхове відшкодування, але не зобов'язує його одержувати. При цьому відмова потерпілого від права на

одержання страхового відшкодування за договором страхування не припиняє його права на відшкодування шкоди в деліктному зобов'язанні.

Таким чином, Верховний Суд вважає, що потерпілому як кредитору належить право вимоги в обох видах зобов'язань – деліктному та договірному. Потерпілий на власний розсуд обирає спосіб здійснення свого права шляхом звернення вимоги виключно до особи, яка завдала шкоди, про відшкодування цієї шкоди, або шляхом звернення до страховика, у якого особа, яка завдала шкоди, застрахувала свою цивільну відповідальність, з вимогою про виплату страхового відшкодування, або шляхом звернення до страховика та надалі до особи, яка завдала шкоди (ст. 1194 Цивільного кодексу України).

Договір, в якому вказаний вигодонабувач, має в цивільному праві назву «договір на користь третьої особи». У договорі страхування, укладеного не на користь страхувальника, а на користь вигодонабувача, цей останній і є третьою особою у зобов'язанні страховика зробити виплату. Вигодонабувача призначають для отримання страхової виплати в більшості випадків сторони договору страхування по своїй волі, але іноді закон встановлює вигодонабувача незалежно від волі сторін. Наприклад, при страхуванні відповідальності вигодонабувачі названі законом. Якщо це відповідальність за заподіяння шкоди, то законними вигодонабувачами є особи, яким заподіяно шкоду. Якщо це відповідальність за договором, то вигодонабувач – інша сторона договору, по відношенню до якої відповідальність виникає. Причому цих вигодонабувачів сторони договору страхування не можуть змінити на свій розсуд. Навіть якщо в договорі вказаний інший вигодонабувач або він взагалі не вказаний у договорі, це не буде прийнято до уваги.

Існують такі договори страхування, в яких не може бути вигодонабувачів. До них належать договори страхування підприємницького ризику. Якщо в такому договорі призначений вигодонабувач, це не буде

прийматися до уваги. Підприємець може страхувати свій ризик тільки на свою користь [46, с. 117].

Щодо застрахованої особи, як учасника страхових правовідносин, то її юридична постать є досить ваговою в страхових правовідносинах. Страхувальник укладаючи договір на користь застрахованої особи, страхує її майнові інтереси. Лише їй належить право вибору вступу до страхового зобов'язання. Вона визначає можливість своєї участі в страхових правовідносинах. Тому страхувальники можуть укладати зі страховиками договори про страхування застрахованих осіб лише за їх згодою, крім випадків, передбачених чинним законодавством. Вступивши в страхові відносини, застраховані особи можуть набувати прав та обов'язків страхувальника згідно з договором страхування (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про страхування»), оскільки наділені правом вимоги до страховика щодо здійснення страхових виплат на свою користь.

Вигодонабувач теж може бути третьою особою в страхових правовідносинах, згідно зі змістом ч. 2 ст. 985 ЦК України [4].

Водночас, якщо у відносинах особистого страхування вигодонабувачами можуть вважатися особи, призначені страхувальником за згодою застрахованої особи для отримання страхових виплат, а у майновому страхуванні – особи, призначені страхувальником для отримання страхового відшкодування, які можуть зазнати збитків у результаті настання страхового випадку, то у договорах страхування цивільної відповідальності вигодонабувач як учасник відповідних відносин взагалі не може бути заздальгідь визначений при укладенні даного договору, що обумовлено особливістю відносин у сфері страхування цивільної відповідальності.

У цьому випадку статусу вигодонабувача набуватимуть ті особи, яким страхувальник або особа, відповідальність якої застрахована, завдасть шкоди. Як самі потерпілі особи, так і розмір завданої їм шкоди визначаються лише після настання страхового випадку [72, с. 154]. Крім цього, якщо у договорах особистого та майнового страхування вигодонабувач бере участь не в

кожному договорі страхування, а лише в тому, в якому страхувальник цього захоче, то у договірних зобов'язаннях зі страхування цивільної відповідальності участь вигодонабувача, причому незалежно від волі страхувальника, є обов'язковою, оскільки становить необхідну умову існування самого страхового правовідношення.

На думку Н. Якібчук, у випадку укладення страхувальником договору страхування цивільної відповідальності іншої особи (особа, чия відповідальність застрахована) вигодонабувачем слід визнавати і цю особу, оскільки за таким договором страхується її майновий інтерес [83, с. 114]. Однак страхувальник і вигодонабувач є різними учасниками цивільно-правових відносин страхування, а тому об'єднувати ці поняття в договорі страхування не слід. Вигодонабувач хоча і є учасником вказаних правовідносин, проте, він не є стороною договору страхування. На відміну від страхувальника, вигодонабувачем може бути не тільки повністю дієздатна особа, а й неповнолітня, а також малолітня особа. Після настання страхового випадку вигодонабувач отримує право вимагати від страховика виплату страхового відшкодування, але він не може впливати на умови договору страхування. Тому, особливістю страхової відповідальності є те, що у такому випадку виникає особлива конструкція договору на користь третьої особи – договір на користь особи, яка невідома в момент укладання договору страхування, оскільки не може бути відомо заздалегідь, кому саме буде заподіяно шкоду страхувальником або особою, відповідальність якої застрахована.

Страхова діяльність в Україні може провадитися також і за участю страхових посередників. Страховими посередниками можуть бути страхові або перестрахові брокери, страхові агенти.

Страховими агентами можуть бути громадяни, що діють на страховому ринку на основі цивільно-правового договору, чи вітчизняні юридичні особи – комерційні організації, що представляють страховика у відносинах зі страхувальником за дорученням страховика відповідно до наданих

повноважень [73, с. 122]. Зокрема, страховими агентами можуть бути фізичні особи підприємці (ФОП), які діють на підставі агентського договору, та юридичні особи, які теж діють на підставі агентського договору.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність страхових агентів, є ГК України [3], ЦК України [4], Закон України «Про страхування» [9] та Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» [7].

У ст. 15 Закону України «Про страхування» міститься визначення страхових агентів, як фізичних осіб або юридичних осіб, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань [9].

Господарський кодекс України включає в себе главу 31, яка регламентує положення про комерційне посередництво (агентські відносини) у сфері господарювання. Приміром, у ст. 295 Господарського кодексу України встановлено, що комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє [3].

Також визначення агентської діяльності міститься в Постанові Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» [7]. Агентська діяльність – це діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, уповноважених діяти від імені та на підставі доручення одного або більше страховиків, щодо рекламування, консультування, пропонування страхувальникам страхових послуг та проведення роботи, пов'язаної з укладенням та виконанням договорів страхування (підготовка і укладення договорів страхування, виконання робіт з обслуговування договорів), у тому числі оформлення всіх необхідних

документів для своєчасної виплати страхових сум або страхового відшкодування, а також здійснення цих виплат [75, с. 69].

Страхові брокери відповідно до ст. 15 Закону України «Про страхування» - це юридичні особи або фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник [9].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» від 06.05.1999 № 1523-96-п визначає, що брокерська діяльність – це професійна діяльність суб'єктів підприємницької діяльності на користь страхувальника або перестраховальника (цедента) (далі - страхувальник), спрямована на визначення його потреби в отриманні страхових послуг, консультуванні, наданні допомоги у розробленні умов договору страхування, пошуку страховиків, які відповідають вимогам страхувальника, веденні переговорів та укладенні договорів страхування за дорученням страхувальника, здійсненні розрахунків за договорами страхування, підготовці документів для врегулювання питання про збитки у разі настання страхового випадку [7].

Перестрахові брокери – юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестрахованні від свого імені на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестрахованні як перестраховальник згідно з ст.15 Закону України «Про страхування» [9].

Брокерська діяльність має свої відмінності, що розрізняють діяльність страхових і перестрахових брокерів. По-перше, відповідно до Закону України «Про страхування», перестраховими брокерами можуть бути лише юридичні особи, тоді як страхові брокери функціонують на страховому ринку у статусі фізичних та юридичних осіб.

По-друге, згідно з чинним страховим законодавством, посередницька діяльність перестрахових брокерів спрямована на задоволення потреб страховиків у перестрахованні як перестраховувальників, а страхові брокери працюють в інтересах страхувальників.

Основними функціями перестрахових брокерів є аналіз усіх страхових ризиків, визначення необхідного обсягу перестраховального захисту, пошук надійного перестраховика і розміщення страхових ризиків на взаємовигідних для цедента і перестраховика умовах, врегулювання збитків у разі настання страхового випадку відповідно до умов договору перестраховання [40, с. 214].

Згідно з чинним законодавством, право на провадження посередницької діяльності у страхуванні (перестрахованні) мають страхові та/або перестрахові брокери які зареєструвалися у Державному реєстрі страхових та перестрахових брокерів, який раніше вівся Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), 1 липня 2020 року повноваження передані Національному банку України [12].

Страховими брокерами можуть стати українські громадяни, зареєстровані як індивідуальний підприємець без утворення юридичної особи, чи вітчизняні юридичні особи – комерційні організації, що представляють страхувальника у відносинах зі страховиком за дорученням страхувальника або здійснюють від свого імені посередницьку діяльність з надання страхових послуг (укладання договорів страхування або перестраховання) [73, с. 122].

Дані особи можуть проводити і іншу діяльність у сфері страхування, але їм заборонено виступати в якості страхового агента, страховика, перестраховика, а також займатися діяльністю, не пов'язаної зі страховою діяльністю.

Слід зазначити, що діяльність страхових агентів в Україні не так чітко регламентована нормами права, як діяльність страхових брокерів. Практично

відсутні норми, які б визначали вимоги щодо обліку осіб (юридичних і фізичних), які зареєстровані як суб'єкти підприємництва і надають агентські послуги у сфері страхування. Відсутні законодавчі вимоги щодо визначення необхідного професійного рівня зазначених суб'єктів підприємництва. Такий стан можна розглядати як прогалину вітчизняного законодавства, адже зарубіжній практиці використовують узагальнені принципи, на яких ґрунтується діяльність як страхових брокерів, так і страхових агентів.

З урахуванням значущості особи посередника у страхових правовідносинах і з метою підвищення гарантій майнових прав та інтересів суб'єктів страхових правовідносин науковці пропонують запровадити ліцензійний порядок здійснення страхової агентської та брокерської діяльності. Такий порядок існує і у США, страховими агентами і брокерами визначаються особи, які досягли 18-річного віку, пройшли відповідне тестування та отримали ліцензії на здійснення страхової діяльності [87, с. 40]. У деяких країнах із розвинутим ринком страхових послуг, окрім зазначених процедур сертифікації, реєстрації та ліцензування, передбачені й інші обмеження для осіб, які бажають здійснювати професійну брокерську діяльність. Так для страхових посередників французького страхового ринку законодавством встановлено віковий ценз, який становить 21 рік [24, с. 38].

Резюмуючи, можна стверджувати, що основними суб'єктами страхових правовідносин є страховик, страхувальник, застрахована особа, вигодонабувач, страхові посередники (страхові брокери, перестрахові брокери, страхові агенти) та страхові об'єднання. Кожен з них виконує свою функцію, має свою специфіку та механізм реалізації економічних інтересів.

1.2. Правовий статус страховиків та страхувальників

Основними суб'єктами страхових правовідносин є страховики і страхувальники. Кожен із зазначених суб'єктів має свій особливий правовий

статус. Щоб більш детально дослідити дане питання, звернемося до думок вчених.

Так, під правовим статусом, на думку О.Ю. Черняк, слід розуміти одну з найважливіших політико-юридичних категорій, яка нерозривно пов'язана із соціальною структурою суспільства, рівнем демократії й станом законності, і являє собою систему прав і обов'язків [80, с. 11]

Н. Якимчук переконує, що правовий статус – це базове правове положення особи в суспільстві, що являє собою «особливі тривалі правовідносини між особою та державою, які визначають за наявності відповідних життєвих обставин (наприклад, при укладенні чи виконанні трудового договору) основні позиції цієї особи в її взаємовідносинах з іншими особами й органами держави» [84, с. 12]

Досить змістовно сутність поняття «правовий статус» розкривають Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева, які визначають його як багатоаспектну категорію, що, по-перше, має загальний, універсальний, характер, включає статуси різних суб'єктів правовідносин (держави, суспільства, особи тощо); по-друге, відображає індивідуальні особливості суб'єктів і реальне їх положення в системі багатоманітних суспільних відносин; по-третє, правовий статус не може бути реалізований без обов'язків, які кореспондуються з правилами, без юридичної відповідальності в необхідних випадках, без правових гарантій; по-четверте, категорія «правовий статус» визначає права й обов'язки суб'єктів для відкриття нових шляхів для їхнього вдосконалення [39, с. 198].

З вище викладених теоретичних підходів до визначення сутності поняття «правовий статус», зазначимо, що серед науковців немає єдиного визначення зазначеного терміна та його складових елементів. Однак більшість науковців сходяться на тому, що основними складовими елементами правового статусу будь-яких суб'єктів є їхні права і обов'язки.

Як зазначалося вище, правовідносини, що виникають з договору страхування, розкриваються через сукупність їх елементів: суб'єкт, об'єкт та

зміст. У договірних відносинах страхування беруть участь два основні суб'єкти: страховик та страхувальник. Їхні права та обов'язки в обов'язковому страхуванні регламентуються чинним законодавством, в добровільному страхуванні – договором, що укладається на підставі чинних правил. Згідно з Цивільним кодексом України страховик – це юридична особа, спеціально створена для здійснення страхової діяльності, яка одержала у встановленому законом порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (ч. 1 ст. 984 ЦК України) [4].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про страхування» страховиками визначаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, які здійснюють страхову діяльність на підставі відповідної ліцензії [9].

У Законі України «Про господарські товариства» [6] та з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про страхування» [9] передбачено, що (учасників страховика повинно бути не менше трьох; мінімальний розмір статутного фонду страховика встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн євро, а страховика, який займається страхуванням життя, — 10 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України (ст. 30 Закону України «Про страхування»).

Страховик реєструється в місцевому органі виконавчої влади як суб'єкт підприємницької діяльності та одержує у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності, яку з 01 липня 2020 року видає Національний банк України (далі - НБУ).

Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховання і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. Специфічна правосуб'єктність проявляється в тому, що страховик має право здійснювати лише діяльність, що відповідає меті, а саме ведення страхової діяльності.

Якщо це страховик-нерезидент, то їм дозволяється здійснювати виключно такі види страхової діяльності:

- страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;
- перестраховання; страхове посередництво, таке як брокерські та агентські операції стосовно: перестраховання, виключно із страхуванням ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;
- допоміжні послуги із страхування, такі як консультаційні послуги, оцінка актуарного ризику та задоволення претензій (ст. 2 ЗУ «Про страхування» [9]).

Страховики, які отримали ліцензію на страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування [77, с. 75]. Зокрема, страховикам заборонено займатися виробничою, торговельно-збутовою, банківською діяльністю. Тому особлива увага приділятиметься розвитку належної практики роботи страховиків та добросовісної поведінки стосовно страхувальників.

У договорах страхування відповідальності, страхувальником може бути будь-яка фізична або юридична особа (ч. 2 ст. 984 ЦК України), яка передає страховику на основі закону або договору свої обов'язки з відшкодування шкоди третім особам, які можуть виникнути внаслідок певної діяльності страхувальника (або його бездіяльності). Тобто страхувальник – це сторона в

договорі страхування, що страхує свій майновий інтерес або інтерес третьої особи (ст. 3 Закону України «Про страхування») [9].

Деякі вчені вважають дане визначення не зовсім обґрунтованим. Так Л.Л. Кінащук вважає таке визначення надто вузьким і пропонує визнавати страхувальниками юридичних і фізичних осіб, які мають страховий інтерес і вступають у відносини зі страховиками за приписом закону, беруть участь у створенні страхового фонду шляхом сплати внесків і мають право на компенсацію у разі настання страхового випадку [36, с. 72]. Втім ми з даним твердженням не погоджуємося, оскільки в страхові відносини вступають не тільки за приписом закону, існують і добровільні види страхування. При здійсненні добровільного страхування важливу роль для врегулювання відносин між страхувальником і страховиком відіграють правила страхування, які визначають загальні умови і порядок здійснення добровільного страхування. Вони розробляються страховиком самостійно для кожного виду страхування окремо [34, с. 574].

Оскільки договір страхування є двостороннім, у кожній із його сторін виникають права та обов'язки. Важливо, що права однієї сторони співвідносяться з обов'язками іншої сторони таким чином, що відповідному обов'язку страховика кореспондує відповідне право страхувальника і навпаки.

За договором страхування на страхувальника покладається обов'язок сплати страхових внесків страховику за прийняття ним на себе відповідальності відшкодувати страхувальникові збитки в разі настання страхового випадку. Страхувальник може укласти договір страхування як на свою користь, так і на користь іншої особи. За загальним правилом страхувальникові, за договором страхування допускається один страховик. Однак можливий варіант укладення договору страхування цивільно-правової відповідальності одного й того самого об'єкта, в якому беруть участь кілька страховиків (співстрахування). У такій ситуації права та обов'язки, які

пов'язують співстраховиків, можуть бути розподілені між ними в будь-якому співвідношенні [45, с. 42].

Таким чином, страхувальник за договором страхування – це юридична чи дієздатна фізична особа, яка добровільно або через вимоги закону укладає зі страховиком договір страхування життя, здоров'я, майна на свою користь або договір страхування своєї відповідальності або відповідальності іншої особи на користь третіх осіб, життю, здоров'ю або майну яких може бути заподіяна шкода. Наявність страхового інтересу є необхідною умовою для формування страхового зобов'язання, оскільки визначає всі найважливіші його елементи: суб'єктивний склад, об'єкт, права й обов'язки суб'єктів, його виконання, відповідальність за невиконання або неналежне виконання [26, с. 136].

В цілому взаємовідносини між страховиком та страхувальником мають дворівневу структуру. По-перше, загальні умови страхування містяться в правилах страхування. По-друге, конкретні (безпосередні) його умови визначаються при укладенні договору страхування відповідно до законодавства [38, с. 12].

НБУ своїми нормативно-правовими актами може встановлювати додаткові вимоги до умов провадження окремих видів страхування.

Зокрема страхова діяльність в Україні може провадитися за участю страхових посередників (страхових або перестрахових брокерів, страхових агентів). Де взаємовідносини між страховиками та страховими посередниками формуються на договірних засадах, але більш детально дане питання буде розглянуто в наступному підрозділі.

Варто зазначити, що однозначного визначення прав страховика та страхувальника немає. Звідси можемо зробити висновок, що зміст прав кожної із сторін визначається за допомогою врахуванням змісту кореспондуючих обов'язків протилежної сторони страхового зобов'язання. Як правило, права страховика та страхувальника деталізуються у правилах страхування та договорі страхування. Враховуючи те, що ні правила

страхування, ні договір страхування у більшості випадків страхувальник змінити не може (йому лишається погодитися з ними й укласти договір, або відмовитися від укладення договору), це підкреслює правовий статус страхувальника як більш слабкої сторони.

З вище викладеного стає відомо, що взаємовідносини між страховиком та страхувальником мають дворівневу структуру. По-перше, загальні умови страхування містяться в правилах страхування. По-друге, конкретні (безпосередні) його умови визначаються при укладенні договору страхування відповідно до законодавства. Правовий статус страховика і страхувальника об'єднує однорідну групу відносини, що виникають між ними в процесі укладення та виконання договору страхування та страхових зобов'язань.

Залежно від моменту виникнення та тривалості дії правовий статус страховика та страхувальника за договором страхування можна поділити на такі: права та обов'язки в процесі укладення договору страхування; права та обов'язки, які повинні виконуватись протягом дії договору страхування; права та обов'язки, які виникають після настання страхового випадку.

1.3. Поняття та види страхових посередників на страховому ринку

У багатьох розвинутих країнах страховики поряд з банківськими установами виступають основними інституційними інвесторами розвитку держав. Тому завжди є актуальними питання визначення теоретичних, методологічних засад функціонування національного страхового ринку, важливою складовою якого є ефективність діяльності не лише страховиків і страхувальників, які відіграють ключову роль у його формуванні, але і страхових посередників, що займають помітне місце в активізації розвитку страхування у країні.

На думку О.В. Васильєва, страхове посередництво є елементом інфраструктури страхового ринку України [20, с. 205]. М.В. Дубина під

страховим посередництвом розуміють професійну діяльність на страховому ринку страхових посередників, а саме осіб, які надають страхові послуги і внесені до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом, що функціонують з метою отримання прибутку та задоволення потреб суб'єктів цього ринку в певних послугах [31, с. 165].

На основі проведеного теоретичного аналізу понять «страхове посередництво», можемо побачити, що страхових посередників ділять на прямих і непрямих, які виконують на страховому ринку роботу, яка направлена на обслуговування продавців та покупців страхових послуг (страховиків і страхувальників).

Згідно з науковою позицією прямими страховими посередниками, є страхові агенти і брокери, які безпосередньо приймають участь у продажі страхових продуктів, оперативному реагуванні на зміни ринкової кон'юнктури страхових послуг, сприянню підвищенню конкуренції між страховиками та покращенню якості обслуговування клієнтів. До непрямих страхових посередників вчені відносять актуаріїв, диспашерів, сюрвейєрів, аварійних комісарів [40, с. 145].

Щодо нормативно-правового регулювання страхових посередників, то ст. 15 Закону України «Про страхування», визначає, що страхова діяльність в Україні може проводитись за участю страхових посередників, діяльність яких регламентується також відповідним положенням [9]. Так на законодавчому рівні було визначено суб'єктів страхового посередництва, до яких віднесено таких суб'єктів – страхових брокерів, перестрахованих брокерів та страхових агентів, які об'єднуються одним загальним терміном «страхові посередники», відносно яких в науковій літературі були висловлені різні точки зору.

Аналізуючи ст. 15 Закону України «Про страхування» можемо констатувати, що страхові брокери – це суб'єкти підприємницької діяльності, тоді як перестрахові брокери та страхові агенти визначаються як суб'єкти страхового посередництва, які здійснюють діяльність у сфері страхування без

визначення їх правового статусу як суб'єктів господарської діяльності [9]. Зокрема в ст 295 ГК України, також чітко вказано, що агентська діяльність - діяльність суб'єктів підприємницької діяльності [3]. З чого виникають певні колізії в законодавстві, щодо правового регулювання суб'єктів страхового посередництва.

Ще одним нормативним документом, який регулює суб'єктів страхового посередництва, є Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1996 року № 1523 «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» [7]. Однак на сьогодні норми Положення не відповідають сучасним потребам ринку посередницьких послуг у страхуванні, Положення є застарілим і неактуальним, а також обмежує конкурентоспроможність страхових брокерів в порівнянні зі страховими агентами.

Зокрема, відповідно до абзацу третього пункту 4 цього Положення до діяльності страхових брокерів застосовується таке обмеження: страховий брокер може укласти договори страхування з одним страховиком на суму страхових платежів, що не перевищує 35 відсотків загальної суми страхових платежів за всіма договорами страхування, укладеними цим брокером протягом року [68, с. 278].

Зазначеною нормою Положення встановлено обмеження до провадження діяльності страхових брокерів. На нашу думку, обмеження можуть привести до конфлікту інтересів, що буде мати в найближчому майбутньому значний вплив на тактику поведінки фінансових посередників в умовах клієнтоорієнтованого ринку та конкурентоспроможність страхового брокера, через внесення відповідних змін до фінансування їх діяльності.

Недосконале законодавство, брак належного регулювання та нагляду за діяльністю та ринковою поведінкою страхових посередників призвели до накопичення системних проблем, які потребують негайного вирішення [58, с. 129]. Так, коли працювала Національна комісія, яка здійснювала державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, було повідомлено про

оприлюднення проекту постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1996 р. № 1523 «Про визнання такою, що втратила чинність», яка розроблена з метою удосконалення державного регулювання діяльності страхових посередників. Нині регулювання діяльності страхових посередників планує удосконалити Національний банк України.

Досліджуючи зазначене вище положення Закону «Про страхування» щодо поняття страхового брокера, перестрахового брокера та страхового агента, слід звернути увагу на загальні положення законодавства, яке регулює посередницьку діяльність у різних сферах господарювання. Цікавими є загальні положення ГК України, щодо правового регулювання комерційного посередництва, до якого належить страхове посередництво. Так, ст. 295 ГК України передбачає, що комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє. Відповідно, комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженнями вказується на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво [76, с. 34].

Можна констатувати, що в різних нормативно-правових актах законодавства України є різні підходи до визначення суб'єктів посередницької діяльності у сфері страхування. Такий підхід викликав різні оцінки щодо визначення суб'єктів посередницької діяльності у сфері страхування.

Фактично реальними посередниками страхового ринку є прямі посередники, тобто страхові (перестрахові) брокери і страхові агенти. Адже саме вони здійснюють посередницьку діяльність як основний (для брокера – єдиний) вид господарської діяльності. Натомість непрямі та нестрахові посередники є посередниками умовно. Відтак, зосередимо нашу увагу саме

на ролі прямих посередників, які значною мірою впливають на сталість страхового ринку.

Прямі посередники забезпечують сталість страхового ринку, насамперед працюючи на зростання довіри населення до страхування як інституту реального й ефективного захисту майнових і соціальних інтересів громадян. Роль страхового посередника у забезпеченні сталості страхового ринку посилюється специфікою функціонування ринкової економіки, в основі якої лежить господарська (підприємницька) діяльність із різними формами власності. Усе це формує сталий страховий ринок. У його функціонуванні зацікавлені як учасники, суб'єкти господарювання, так і держава [75, с. 69].

Це зумовлює ще один аспект сталості, який залежить від діяльності страхових посередників, – збільшення активів страхових компаній, урізноманітнення страхових відшкодувань, типів угод. Зокрема від страхового посередника залежить і такий аспект стабільної роботи страхового ринку, як популяризація та інформування населення щодо можливостей страхової галузі, консалтингу послуг та ін. І тут головна роль належить саме страховим посередникам. Діяльність страхового посередника на страховому ринку здійснюється разом зі страхувальником і страховиком. Страхова індустрія використовує різні типи посередників та їх комбінації. Посередницькі функції можуть виконувати працівники самих страхових компаній, агенти, брокери, банки, туристичні агенції, відділення зв'язку, агенції нерухомості, автосалони тощо [74].

Сталість страхового ринку залежить і від професійної компетентності страхових посередників, що зумовлює довіру до них із боку суспільства. Професійна компетентність страхових посередників становить суттєвий елемент захисту страхувальників, і тому необхідні заходи, спрямовані на отримання страховими посередниками загальних, комерційних та професійних навичок і знань. Зміст кваліфікаційних вимог у різних країнах неоднаковий. Ще давно Міжнародне бюро страховиків та перестраховиків

(об'єднання національних професійних асоціацій страхових посередників Європейського союзу) у своїй резолюції від 7 жовтня 1992 року, пропонувало встановити програму навчання мінімальним обсягом 300 годин за період, що становить 18 місяців, з обов'язковим складанням іспитів після курсу навчання [61]. В Україні ж сьогодні такої норми не існує. Через низьку професійну культуру посередники незадовільно виконують свої обов'язки, і, відповідно, їх клієнти зазнають фінансових втрат. Для того, щоб брокер мав можливість зареєструватися в Державному реєстрі, він повинен мати спеціальний сертифікат. Для отримання сертифікату потрібно скласти тест з пройденої програми.

Звертаючись до зарубіжного досвіду, слід зазначити, що у багатьох країнах (зокрема, у всіх країнах ЄС) законодавчо закріплені вимоги до проходження страховими посередниками мінімально необхідної спеціальної підготовки. Проте зміст цих вимог різний; наприклад, мінімальні терміни професійного навчання в різних країнах складають від двох тижнів до декількох місяців. На органи страхового нагляду (спільно з громадськими і саморегульованими організаціями страховиків і посередників) покладаються функції контролю за професійною підготовкою і підвищенням кваліфікації посередників. Затверджуються програми учбових курсів, кваліфікаційні вимоги, порядок проведення іспитів тощо. Найсуворіше контролюється професійний рівень брокерів - фізичних осіб і керівників брокерських організацій. Найменші вимоги до агентів, що працюють за сумісництвом. Крім того, іноді від проходження спеціальної підготовки можуть бути звільнені особи, що мають тривалий стаж роботи у сфері страхового посередництва [49, с. 44].

Фактично діяльність страхового посередника – це різновид страхової діяльності. Страховий посередник (страховий брокер, страховий агент) укладає договір страхування, вирішує окремі питання щодо врегулювання претензій страхувальника. Цей фактор працює за умови професійності посередника і наявності сприятливих умов для його роботи, зокрема

законодавчих. Саме наявність розвиненого страхового ринку з його головними учасниками (страховими посередниками) забезпечує соціально-економічний розвиток держави, ефективно і безпечно функціонування суб'єктів господарювання. Страхове посередництво виступає способом реалізації страхового продукту (страхових послуг).

Роль страхових посередників у забезпеченні сталого страхового ринку визначається також і з огляду на специфіку роботи страхових брокерів і страхових агентів. Цей фактор відмінності в їхній діяльності забезпечується за умови, коли кожен із них чітко дотримується свого спектра дій. Як ми вже зазначали, діяльність страхових брокерів – це професійна праця осіб, які діють цілком самостійно, володіють повною свободою вибору діяльності за їх спрямуванням, інтегрують співпрацю осіб для страхування або перестраховування. Натомість страхові агенти здійснюють підготовчу роботу при укладанні договорів страхування або перестраховування. Якщо виникає необхідність, вони допомагають у реалізації таких угод, зокрема, коли потрібне страхове відшкодування [57, с. 120].

Сьогодні страхові посередники активно шукають можливості знизити ризики і знайти нові напрями розвитку. Якщо в усьому світі страхування сприяє оптимізації макроекономічних пропорцій суспільного відтворення, забезпечує безперервність, безперебійність і збалансованість виробничих процесів, то страхування в Україні тільки на початку цього шляху. Страховий бізнес України, як і більшість інших сфер, сьогодні працює на ситуативних рішеннях, без прийняття довгоочікуваних нормативно-правових актів, системної політики і підтримки держави. А саме є необхідність запровадити нову, значно ефективнішу, орієнтовану на клієнта модель, яка б відповідала усім потребам розвитку реального страхування та була б спрямована насамперед на інтереси і попит клієнтів. Саме така модель передбачить розвиток страхового посередництва, формування професійної інфраструктури страхового ринку (зокрема інституту страхових посередників).

Сьогодні над концепціями розвитку страхових посередників активно почав працювати Національний банк України, який планує удосконалити регулювання діяльності страхових посередників з метою захисту інтересів страхувальників і застрахованих осіб.

Буде запроваджена процедура авторизації страхових та перестрахових брокерів, страхових агентів та фінансових консультантів. Для забезпечення професійної і прозорої діяльності страхових посередників Національний банк встановить вимоги до їхньої діяльності та здійснюватиме контроль за їх виконанням на регулярній основі. Національний банк вимагатиме, щоб страхові посередники підтримували належний рівень професійних знань та компетентності, бездоганну ділову репутацію та дотримувалися стандартів ринкової поведінки. Буде розширено перелік інформації, яку страхові посередники зобов'язані розкривати клієнтам. Регулятор вимагатиме, щоб страховий посередник, який управляє грошовими коштами клієнта, вживав достатніх заходів для безпеки цих коштів. Посередникам необхідно буде забезпечити уникнення будь-яких конфліктів інтересів [48].

Існують і певні фактори, які потрібно ліквідувати для формування сталого страхового ринку за участі страхового посередника, як його головного діяча.

В той же час важливим фактором стабілізації страхового ринку через посилення ролі страхових посередників є вимога до страхових брокерів зареєструватись у державному реєстрі страхових та перестрахових брокерів. Проте тут недоліком є те, що нині в Україні ця реєстрація має формальний характер і не передбачає висунення чітких кваліфікаційних вимог до брокера, що не може формувати у клієнта почуття захищеності. Натомість процедура реєстрації повинна дати змогу контролюючо-ревізійним органам і клієнтам ознайомитись з діловими каналами посередників і перевіряти їхню відповідність чітко визначеним критеріям. Це дасть змогу сформувати категорію високопрофесійних страхових посередників.

Ще одним важливим фактором забезпечення стабільності страхового ринку та ефективної діяльності на ньому посередників є отримання компенсацій клієнтами за умови негативного виконання брокерами своїх зобов'язань. Тут мають переваги страхові агенти (банки, нотаріальні контори, туристичні агентства, тощо), адже страхові компанії несуть повну фінансову відповідальність за їхні професійні дії [36, с. 175]. Таким чином, в Україні необхідно розробити чіткий механізм надання фінансових гарантій страховими посередниками. Це є важливим у забезпеченні сталого розвитку страхового ринку.

Діяльність страхових агентів і страхових брокерів багато в чому має спільні риси, але юридичний статус таких осіб різний. Страховий агент є уповноваженим страховика і діє згідно з агентською угодою на визначеній території. Страховий брокер, навпаки, є уповноваженим страхувальника або страхової компанії, що бажає перестрахувати ризики за взятими на себе зобов'язаннями. Клієнт доручає брокерові здійснювати всі необхідні дії, пов'язані з управлінням своїми договорами страхування (перестрахування) і розміщенням їх у страховій компанії на вибір брокера. Незалежність брокера від страховика або перестраховика (тобто від другої сторони угоди) – ключова відмінність брокера від агента. Саме незалежність брокера є гарантом того, що він, обираючи страхову компанію для свого клієнта, керується виключно інтересами останнього [50, с. 40].

Сучасні тенденції свідчать про те, що суттєво змінюється роль страхових посередників, оскільки онлайн-продажи їх витісняють. Цей процес особливо активізувався у часи пандемії, запровадження локдауну та карантину, як в Україні, так і в усьому світі.

Так страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення зі страховиком (ст. 15 Закону України «Про страхування») [9]. Слід зазначити, що, по-перше, це єдина стаття в даному законі, яка зачіпає суть діяльності страхового агента. По-друге, в Законі України «Про страхування» не вказані вимоги до освіти,

рівня кваліфікації, відповідальності страхового агента, а також основні принципи його діяльності.

Положення КМУ «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» (пункт 1) визначає поняття «агентської діяльності» та (пункт 2) особливі вимоги до порядку здійснення агентської діяльності [7]. На цьому положення, покликане регулювати діяльність страхових агентів, закінчуються. Це означає, що всі інші моменти повинні бути прописані в агентському договорі. Але, у свою чергу, відсутній обов'язковий перелік тих аспектів, що мають бути зазначені в агентському договорі. Тобто страхова компанія, при укладенні агентського договору, не зобов'язана враховувати інтереси страхового агента. На нашу думку, до Положення КМУ «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» доцільно включити перелік обов'язкових розділів агентського договору, такі як:

- дії, які необхідно вчинити страховому агенту від імені компанії;
- повноваження сторін;
- порядок укладення або сприяння укладенню договорів страхування;
- порядок перерахування страхових платежів;
- умови здійснення взаєморозрахунків між сторонами;
- відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договору;
- порядок і умови виплати комісійної винагороди.

Вище наведені фактори допоможуть стабілізувати діяльність страхових посередників на страховому ринку України. Крім того, необхідно посилити довіру страхувальників до брокерів, що збільшить попит на їхні послуги. З огляду на це є необхідним прийняти положення для регулювання стосунків страхових брокерів і страхових агентів.

Резюмуючи вище викладене, можна стверджувати, що страхові правовідносини розглядаються, як предмет самостійного інституту цивільного права, який об'єднує однорідну групу відносин, що виникають між суб'єктом складом страхового правовідношення, а саме: страховиками,

страхувальниками, вигодонабувачами, третіми особами: застрахованими особами, страховими посередниками: страховими та перестраховими брокерами й страховими агентами. Втім основними учасниками страхових відносин є страхувальник та страховик. Це пояснюється тим, що вони приймають безпосередню участь у виникненні, зміні або припиненні страхових правовідносин. Правовий статус яких зводиться до сукупності прав і обов'язків кожного.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКІВ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

2.1. Міжнародний досвід регулювання страхових правовідносин

Етап розвитку світової економіки та міжнародних відносин, процеси ринкової трансформації національної економіки, входження України до системи світових господарських зв'язків зумовлюють необхідність розвитку страхового ринку з урахуванням світового досвіду та національних особливостей.

В Україні відсутні в достатній кількості дослідження страхових ринків країн з перехідною економікою. Частково цією темою займалися такі науковці та практики, як С.М. Лаптев [34], Н.М. Внукова [22], О.О. Жук [32], О.С. Журавка [33], Н.І. Машина [42], О.В. Марценюк [43], Д.С. Нестерова [49].

Страхові ринки розвинених країн уже минули період екстенсивного зростання, і їх розвиток за рахунок перевищення попиту на страхові послуги над їх пропозицією в цілому неможливий. На відміну від ринків розвинутих країн, страхові ринки країн з перехідною економікою, до яких належить і Україна, знаходяться ще в стадії формування. В цих країнах виконуються неповною мірою функції страхування, що зумовлено як рівнем платоспроможного попиту на страхові послуги, так і обмеженням прав власності, наявністю недобросовісних власників, недостатньо розвинутою системою правового регулювання, відсутністю дієвих економічних стимулів розвитку страхової діяльності [29, с. 89].

Уже досить давно багатьма державами використовується накопичений досвід людства в питанні організації системи страхового захисту. Правовідносини які виникають у сфері страхування, вимагають правового закріплення і регулювання, оскільки є соціальною закономірністю.

При цьому, як справедливо було зазначено, процеси поступового розмивання кордонів між різними національними моделями державного регулювання страхової діяльності вимагають вироблення єдиних підходів до визначення правового статусу учасників страхових правовідносин на міжнародному рівні [28, с. 22].

Процес інтеграції України в Європейське співтовариство неможливий без встановлення відповідних принципів, на підставі яких здійснюється правове регулювання страхової діяльності в країнах з ринковою економікою.

З огляду на це, хочемо зупинитися на досвіді Англії, де страхова галузь є найбільшою і найефективнішою в Європі. Десята частина будь яких страхових угод у Європейському Союзі укладається англійськими страховими компаніями, які мають широкий спектр по наданню послуг (страхування у бізнесі, у загальному страхуванні, у пенсійному забезпеченні). Їхня клієнська база нині складає з 45 млн британців та мільйони громадян інших країн Європи. Що говорить про високий рівень державного і правового регулювання учасників страхових правовідносин. Втім рівень законодавчої бази по регулюванню учасників страхових правовідносин має свою історію.

Правове регулювання страхових правовідносин певний період часу здійснювався виключно прецедентним правом. Тільки з кінця 18 ст. страховий бізнес почав підпорядковуватись загальним принципам цивільного права. Можемо говорити, що законодавство почало розвиватися доволі пізно.

В 1774 році був прийнятий Закон «Про страхування життя». У 1908 році в даний Закон були внесені зміни, які урегулювали відносини по страхуванню від нещасних випадків, хвороб, інвалідності, цивільної відповідальності та вогневе страхування. Актами парламенту в 1906 і 1909 роках було врегульоване морське страхування.

На законодавчому рівні права страхувальників почали урегульовуватись з 1975 року Законом «Про захист прав страхувальників».

З 1982 року взаємовідносини міжстраховими компаніями та державою були врегульовані Законом «Про страхові компанії». В цьому ж році було прийнято Закон «Про страхову компанію «Ллойд»», який регулює страхові правовідносини саме цієї страхової компанії [27, с. 23].

В Англії загальні принципи права використовувались в області страхування частіше, ніж в багатьох інших континентальних країнах. Відповідно і кількість присвячених страхуванню нормативно-правових актів, є обмеженою. В даний час страхове законодавство Англії загалом гармонізоване з вимогами страхових директив ЄС.

В Управлінні з фінансового регулювання та нагляду Англії (FSA - The Financial Services Authority) зареєстровано 1415 компаній, які мають право на здійснення страховою діяльністю в країні: 842 компаній наділені правом займатися тільки загальними видами страхування (страхування засобів автотранспорту, домашнього майна тощо), 242 компанії мають обмеження у своїй діяльності, і лише можуть надавати послуги з довгострокового страхування (життя, пенсійного, медичного страхування) і тільки 60 компаній мають право займатися загальним і довгостроковим страхуванням [43, с. 159].

Управління з фінансового регулювання та нагляду в Англії проводить постій і прискіпливий контроль за діяльністю вказаних вище страхових компаній. Дані компанії не мають права займатися ні чим іншим, окрім страхування, зокрема наділеним їм правом страхової діяльності. Англійські страховики, як і страховики в інших країнах Європи, зобов'язані сплачувати податки на прибуток від страхової діяльності, а також податок на майно. За англійським законодавством, деякі види страхових операцій обкладаються ще й так званім «гербовим» збором, але в загальному обсязі страхової діяльності кількість їх незначна.

З вище викладеного можемо узагальнити, що в Англії у зв'язку із тим, що джерелом страхового права є судові прецеденти, законодавчими нормами врегульовано лише окремі види страхування – страхування життя та морське

страхування. Деякі загальні принципи вищенаведених законів судовою ж практикою розповсюджено і на інші види страхування. Так, діяльність із надання страхових послуг на території Великобританії відповідно до чинного законодавства можуть здійснювати:

- страхові компанії, які отримали ліцензію;
- андеррайтери «Ллойда»;
- зареєстровані товариства взаємного страхування;
- асоціації [43, с. 162].

Динамічний розвиток страхового ринку характеризується і у Німеччині. Варто зазначити, що в даній країні юридична особа, яка проявила бажання займатися страховою діяльністю, зобов'язана отримати дозвіл, а саме ліцензію. В Німеччині ліцензію видає – Федеральний фінансовий наглядовий орган. Правове регулювання діяльності із надання страхових послуг в країні складається із чотирьох напрямів: страхування на випадок захворювання, пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, страхування від нещасного випадку на виробництві. При цьому, основним нормативно-правовим актом, за допомогою якого здійснюється правове регулювання учасників страхових правовідносин у Німеччині виступає Закон «Про страховий договір». Втім вищенаведений нормативно-правовий акт регулює всі страхові правовідносини, окрім морського страхування [32, с. 216].

Зокрема нормативно-правовий порядок забезпечення страхових правовідносин має рівні, а саме:

- З 1911 р. Імперський страховий статут, який з часом змінили та доповнили положеннями, які б відповідали сьогоденню. Даний статут встановлює порядок страхування на випадок трудового каліцтва та інші види;
- Закон «Про покращення економічного стану робітників на випадок хвороби». Даний Закон визначає правові, фінансові та організаційні

засади загальнообов'язкового соціального страхування, гарантії працюючих громадян і т. п.;

- Закон «Про страхування службовців». В даному Законі більше зосереджена увага на страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних осіб [32, с. 217].

Досліджуючи деякі особливості страхової діяльності у Німеччині, без уваги не можемо залишити і досвід Франції.

Досвід Франції є для нас значним, оскільки нормативно-правове регулювання учасників страхових правовідносин здійснюється за допомогою одного уніфікованого Закону – Страхового кодексу Франції. Кодекс введено в дію шляхом прийняття декретів і рішень Міністерства економіки та фінансів. При цьому вищенаведений нормативно-правовий акт є чинною кодифікацією норм законів і підзаконних актів. Система обов'язкового страхування в Франції охоплює широкі верстви населення та включає різноманітні види страхування. Міністерство торгівлі за сприяння окремого страхового комітету в складі депутатів палати, сенаторів і представників страхових установ здійснює нагляд за страховою діяльністю. У цьому контексті варто зазначити, що в підпорядкуванні у вищенаведеного органу є спеціальні страхові комісари, що функціонують з метою здійснення контрольно-ревізійної діяльності страхових компаній на місцях [42, с. 241].

Щодо інституційного забезпечення функціонування страхового ринку, то воно відбувається завдяки розгалуженій мережі страхових комісарів, які здійснюють контрольно-ревізійні функції щодо суб'єктів страхових правовідносин.

Центральним же органом державного регулювання за страховою діяльністю у Франції є L'Autorite de controle prudential et de resolution, який є органом, напям якого підпорядкований Міністерству економіки фінансів Франції, а керівництво призначається ним на строк 5 років. Фактично, це єдиний в своєму роді контролюючий орган за діяльністю страхового сектору, голова якого обирається строково.

Основне призначення даного органу полягає в здійсненні пруденційного нагляду за учасниками страхових правовідносин. Він також наділяється низкою довільних функцій із метою забезпечення прозорості функціонування страхового ринку. При цьому комісари лише координують свою діяльність з даним органом, але не підпорядковуються цьому органу [71, с. 56].

У контексті досліджуваного питання варто звернути увагу і на досвід США. Необхідно зазначити, що в даній країні існує розгалужена сфера впливу, яка лідирує за кількістю договорів страхування на одиницю населення. При цьому, варто виділити одну з особливостей надання послуг із страхування життя – інвестування різними пенсійними фондами. Так, вищенаведені фонди розраховують на приріст капіталу за рахунок великого авторитету страхових компаній і самого страхування, що, в свою чергу, приводить до створення впливових центрів з боку страховиків щодо промислових підприємств. Стосовно організаційного устрою американських страхових компаній, то це – акціонерні товариства та товариства взаємного страхування [29, с. 89]. Щодо взаємного страхування, то це дуже вдала форма страхового захисту, за якої страхувальники, що мають споріднені майнові інтереси та ризики, одночасно є членами страхового товариства і здійснюють взаємний обмін ризиками, при якому не переслідується ціль отримання прибутку [84, с. 40]. Втім в Україні немає жодного діючого товариства взаємного страхування, хоча в ст. 14 Закону України «Про страхування», фізичні та юридичні особи з метою страхового захисту своїх майнових інтересів можуть створювати товариства взаємного страхування в порядку і на умовах, визначених законодавством України [9]. Організація взаємного страхування в Україні не є дієвою, оскільки мінталітет нашого суспільства першочергово направлений не на задоволення потреб членів кооперативу, а на збільшення власного прибутку.

Так, досліджуючі найбільш значимі питання правового регулювання страхових правовідносин в США, варто зазначити, що для їх країни

характерними є його велике розмаїття, нині налічується близько 50 окремих страхових законодавств штатів, які з кожним роком все деталізуються.

Страхове законодавство в Америці містить норми, які регулюють страховий договір і нагляд за його додержанням. Не зважаючи на кількість існуючого законодавства, що регулює страхові правовідносини, відсутній єдиний кодифікований акт, що визначає основи страхової справи.

Більш того, нормативним джерелом регулювання суспільних відносин, пов'язаних із страхуванням, виступає законодавство окремих штатів. Так, як зазначається, важливими законодавчими актами в сфері страхування є закони штату Нью-Йорк. При цьому, законодавству вищенаведеного штату притаманна систематизація. У Нью-Йорку сконцентровані найбільші страхові товариства і він виступає взірцем для інших штатів. У цьому контексті необхідно додати той факт, що в США до повноважень окремих штатів входить право щодо вирішення питань зі створення, а також діяльності страхових організацій і нагляду за ними. При цьому, уряд штатів має повноваження щодо визначення окремих видів обов'язкового страхування. Статути акціонерних страхових товариств відповідають положенням законодавства кожного штату [32, с. 217].

Зокрема в США стає все більше популярним страхування онлайн. На сьогодні в США налічується більше 4800 компаній, які мають своє Інтернет-представництво. Поряд з сайтами окремих компаній в США функціонують спеціалізовані страхові портали. На сайтах порталів (www.insweb.com, Insure.com, insurence.com) зібрана інформація про найбільших гравців страхового ринку. Частка надходжень через мережу Інтернет з кожним роком підвищується та, за висновками експертів має досягти приблизно 20% у 2021 році. [90].

Із проведеного вище аналізу слідує те, що правовідносини, пов'язані із наданням страхових послуг, впорядковуються в різних країнах шляхом установлення державою правил поведінки їх учасників. Так, для Франції – це

Страховий кодекс, у Німеччині – «Закон про страховий договір», в США страхове право ґрунтується здебільшого на судовому прецеденті.

Зокрема аналізуючи страховий ринок у Англії, хочемо акцентувати увагу на тому, що він є одним з найсприятливіших. Довгий період часу він задавав правила та умови страхування, які будувалися на судових прецедентах, і в подальшому були взяті за основу страхових норм у багатьох інших країнах. Прагнувши як можна більше підвищити якість послуг, пов'язаних із страхуванням, страхові компанії в Англії направляли свою діяльність на спеціалізацію за окремими видами. При цьому, в них страхування відбувається в п'яти основних напрямках – короткострокового страхування життя, майнове, морське, авіаційне й автомобільне страхування.

Досліджуючи досвід Німеччини хочемо, зазначити, що, там немає нічого особливого, і наповнення змісту нормативно-правової бази, яка регулює страхові правовідносини, схоже з законодавством України.

Дещо іншого значення має досвід Франції. В даній країні страхові правовідносини регулює Страховий кодекс Франції, який розкриває правовий статус усіх учасників страхових правовідносин і не має суперечностей або розбіжностей між нормами права, закріпленими у приписах нормативно-правових актах, що регулюють однакові правові відносини.

Оскільки в Україні стає популярним онлайн страхування, стає актуальним запозичення досвіду США, а саме удосконалення інтернет ресурсів, які використовують страхові страхові компанії. Не дивлячись на те, що майже кожна американська страхова компанія володіє власним сайтом, більшість з них для надання своїх послуг у Мережі мають справу зі страховими Інтернет- брокерами – страховими порталами [86, с. 69-70].

Особливої уваги потребують питання статистичного дослідження онлайн-страхування, методичних підходів до збору, обробки та використання «великих даних» та використання нових джерел інформації страховими компаніями. В цілому страховий ринок інтернет-продажу України займає

поки ще невисоку частку – менше 2%, тоді як у США – більш ніж 60%. Така статистика дає право стверджувати про велику ємність цієї галузі страхування та її подальший розвиток в Україні [71, с. 57].

Як справедливо було зазначено, правовідносини регулюються в кожній державі окремо. Деякі країни з перехідною економікою мають вищий рівень розвитку, ніж Україна, тому аналіз їх досвіду буде корисним для нас. Адже нам необхідно володіти всією інформацією про світові тенденції розвитку страхових послуг країн, що розвиваються, з метою прогнозу тих тенденцій, які на нас чекають в майбутньому.

Формування розвинутого ринку страхових послуг в Україні завдяки врахуванню наведених вище тенденцій і особливостей розвитку страхових ринків розвинених країн забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації та стабільний розвиток національної економіки, розвиток світової економіки та міжнародних відносин. У процесі глобалізації світового страхування розвиток страхового ринку України може відбуватися як шляхом орієнтації страхової політики на підвищення конкурентоспроможності національної страхової системи, як наприклад у США, так і за інертним сценарієм, коли державна політика страхування повторюватиме помилки і прорахунки минулих років [56, с. 16]. Дуже важливо мінімізувати їх, спираючись на наукову обґрунтованість, виваженість здійснених заходів соціально-економічної стратегії демократичної держави України, що обрала курс на інтеграцію у світогосподарські зв'язки.

Резюмуючи вище викладене, нами було приділено особливий інтерес країнам із розвиненим страховим законодавством, яке регулює учасників страхових правовідносин. Де зокрема в рамках ЄС, (в таких країнах як Німеччина та Франція) на державному рівні відбувається ліберизація регулятивних механізмів страхової діяльності (податкове регулювання, державне регулювання, тощо). Винятком лише є відносини з приводу обов'язкового страхування. Такі види страхування ЄС визначає необхідним,

оскільки вони забезпечують стандарти гарантій демократичних прав особи, зокрема стосовно страхування життя, здоров'я, тощо [78, с. 26].

В останні роки правові засади ринку страхових послуг України були певною мірою приведені у відповідність до стандартів ЄС. Втім питання адаптація законодавства України до законодавства ЄС є по нині актуальним і передбачає комплекс заходів із наближення національного законодавства до європейських стандартів. Проаналізуємо більш детально імплементацію законодавства ЄС у сфері надання страхової послуги та розвитку вітчизняного страхового ринку. Зокрема, вітчизняні страховики у своїй діяльності керуються Директивою 2002/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 9 грудня 2002 року про посередництво у страхуванні [1], яка встановлює правила початку та ведення діяльності зі страхового посередництва та посередництва у перестрахованні фізичними та юридичними особами, що займаються підприємницькою діяльністю на території держави-члена або бажають робити це у майбутньому. У цій Директиві надані визначення таких концептуальних понять страхування, як «страхова компанія», «компанія, що займається перестрахованням», «страхове посередництво», які можна врахувати у проекті нового Закону України «Про страхування». У Директиві 2002/92/ЄС також розроблені вимоги до реєстрації та професійні вимоги до страхових посередників, Уповноважені органи, санкції, забезпечення обміну інформації між державами та інше. Активне впровадження у вітчизняну практику основних положень цієї Директиви сприятиме розвитку та підвищенню ефективності посередників, як учасників страхових правовідносин.

Крім того, особливістю правового регулювання учасників страхових правовідносин на рівні ЄС є уніфікація регуляторних функцій і процедур, розподілених і закріплених за різними структурами ЄС. Так, формуючи єдину регуляторну систему на рівні ЄС, органи Союзу домагаються максимальної ефективності та прозорості в діяльності страховиків. Це пояснюється тим що в рамках ЄС відбувається створення єдиного страхового

ринку, який вимагає уніфікованого підходу до регулювання та нагляду [67, с. 234]. Фактично саморегулювання страхового ринку ЄС розглядається як окремий крок на шляху до лібералізації, а разом із тим й уніфікації системи регуляторних засобів щодо страховиків. Саме шляхом запровадження саморегулювання ринок ЄС домогся створення ефективної системи вимог та обмежень для страховиків, як у сфері фінансових вимог і гарантій, так і у сфері звітності. Чого немає в Україні. На сьогоднішній день розвиток саморегулювання в Україні відбувається безсистемно та хаотично.

Саморегулювальні організації існують лише на певних ринках: ринку оцінювачів, професійної діяльності на ринку цінних паперів, ринку фінансових послуг. При цьому, навіть у зазначених сферах, саморегулювання здійснюється за різними правилами. На страховому ринку України на статус саморегулюючої організації претендує Ліга страхових організацій України (ЛСОУ).

Удосконаливши саморегулювання страхового ринку в Україні, в першу чергу делегує регулюючі функції окремим галузевим об'єднанням учасників ринку. Суть делегування – максимально усунути вплив держави на ринок, щоб забезпечити сувору конкуренцію всіх з усіма і таким чином змусити використовувати передові й інноваційні технології. Це дає змогу отримувати більшу різноманітність послуг при менших цінах та забезпечує інвестиційну привабливість.

З цього приводу вважаємо за необхідне внести доповнення до Закону України «Про страхування» шляхом прийняття окремої статті, яка б регламентувала можливість об'єднання страхових та перестрахових посередників для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм, якщо їх утворення не суперечить законодавству України.

З вище викладено можемо стверджувати, що запровадження сучасної моделі регулювання страхової діяльності в Україні необхідно орієнтувати на

досвід та практику здійснення регулювання страхового спектру в ЄС та країнах-членах ЄС [2; 5].

Для забезпечення стабільності розвитку страхового ринку на підставі удосконалення системи правового забезпечення та системи регулювання, нагляду і контролю за діяльністю учасників страхового ринку необхідно забезпечити подальшу адаптацію законодавства України у сфері страхування до законодавства Європейського Союзу.

2.2. Напрями покращення правового статусу учасників страхових правовідносин

Правовий статус учасників страхових правовідносин регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, що і є однією з істотних проблем в сфері врегулювання даного інституту – відсутність чіткої системи і впорядкованості законодавства.

Існуючий стан регулювання правового статусу учасників страхових правовідносин перешкоджають в захисті їх прав та здійсненні повноцінно усіх своїх функцій. Це підтверджується судовою практикою розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування.

Право на захист своїх прав державою, право на судовий захист більшість учасників страхових правовідносин мають з моменту укладення договору страхування. І хоча держава на законодавчому рівні встановила певну групу відносин, у яких страхування є обов'язковим та перелік яких є вичерпним, у деяких договорах страхування (наприклад, добровільному страхуванні) кожен може узгодити зі страховиком умови будь-якого виду страхування, який хоча і не передбачений у переліку видів добровільного страхування, але й не належить до категорії обов'язкового.

У Законі України «Про страхування» нині включено понад 20 видів добровільного страхування, серед яких найбільш поширеними є страхування

наземного транспорту й цивільної відповідальності власників таких транспортних засобів, страхування життя та здоров'я, страхування від нещасних випадків, страхування майна, тощо. Договір добровільного страхування укладається письмовою угодою між страхувальником і страховиком, де страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови передбачені договором. З настанням страхового випадку, у одної із сторін договору виникає обов'язок здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі [22, с. 118].

Отже, особа може не переживати за свої майнові інтереси, оскільки вони захищені від можливого впливу сторонніх чинників, які були визначені у договорі як страховий випадок та, які можуть зашкодити таким майновим інтересам або призвести до їх втрати, після укладання договору та набрання ним чинності.

Втім існують і випадки, коли страхувальник зіштовхується з протидією з боку страховика у питанні не здійснення страхової виплати з тих чи інших причин.

Логічно, що кожен із учасників страхових правовідносин намагається максимально захистити свої права та свої законні інтереси у спосіб, який дозволено соціальними й правовими нормами. І тому сторони договору вдаються до хитрощів (використовують прогалини у законодавстві та нечіткі формулювання договорів страхування) з метою, з одного боку, знизити страхові виплати або відмови у страхових виплатах, а з іншого – бажають отримати страхові відшкодування і примусити страховиків виконати зобов'язання відповідно до умов договорів страхування, а іноді і без достатньої на те правової підстави.

Як правило, щоб вирішити такі конфліктні випадки, сторони договору звертаються до суду, де кожен доводить свою правоту на принципах змагальності. Так, однією із найпоширеніших категорій справ у правовідносинах страхування є спори про стягнення страхових виплат за договорами страхування.

Аналіз судової практики вирішення спорів щодо виконання договорів страхування та стягнення страхових виплат дає змогу навести приклади того, як страховиками використовується недосконалість законодавства у тих чи інших питаннях.

Законом України «Про страхування», передбачено, що страховик наділений правом відмовити у страховій виплаті. При цьому перелік підстав для відмови не є вичерпним та може доповнюватися у самому договорі страхування [9].

Страховиком приймається рішення про відмову у страховій виплаті у строк не більший передбаченого затвердженими страховиком правилами відповідного виду добровільного страхування та повідомляється страхувальнику у письмовій формі з обґрунтуванням причин такої відмови. На практиці, строк прийняття рішення щодо здійснення страхової виплати або рішення про відмову у здійсненні страхової виплати складає приблизно 30 днів в залежності від виду страхування. Законом також передбачено, що така відмова може бути оскаржена страхувальником у судовому порядку [9; 30].

Зокрема та практиці виникали випадки, коли страхові компанії не дотримувались правил повідомлення страхувальника у строк, передбачений правилами страхування та договором, в той же час затягували розгляд питання про виплату страхового відшкодування. Вони не здійснюють виплату, хоча і не надають стороні відмову у виплаті. Незважаючи на те, що законодавство і сам договір страхування передбачають строки в які потрібно виплати відшкодування, страховик може перевіряти обставини страхового випадку, що, на цілком законних підставах дозволяє йому затягувати процес

прийняття відповідного рішення про визнання страхового випадку та виплати страхового відшкодування.

Таке право надане ст. 25 Закону України «Про страхування», згідно з якою страховик, у разі необхідності, може робити запити про відомості, пов'язані зі страховим випадком, до правоохоронних органів, банків, медичних закладів, інших підприємств, установ та організацій тощо, а також самостійно з'ясовувати причини й обставини страхового випадку [9].

Втім не можна стверджувати, що всі страховики діють по такому сценарію, адже виникають ситуації, коли страхувальники своїми діями дають цілком обгрунтовані підстави для відмови їм у здійсненні страхових виплат. Як свідчить практика, такі випадки не поодинокі, оскільки не передбачено обов'язкового досудового порядку врегулювання питання з приводу виплати страхового відшкодування [30].

Особа, яка вимагає такої виплати, за власним розсудом може звернутися із заявою безпосередньо до страховика чи звернутися безпосередньо до суду.

Відповідне положення міститься у постанові Великої Палати від 11 грудня 2019 року у справі № 465/4287/15 [10].

В даній справі страховик відмовив особі у виплаті страхового відшкодування через те, що останній звернувся за відшкодуванням одразу до суду. Страховик наполягав на тому, що необхідно було дотримуватися обов'язкового досудового порядку врегулювання питання.

Щодо позиції Верховного Суду, то відповідно до пунктів 37.1.1, 37.1.4 ст. 37 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01.07.2004 № 1961-IV підставою для відмови у здійсненні страхового відшкодування (регламентної виплати) є:

- навмисні дії особи, відповідальність якої застрахована (страхувальника), водія транспортного засобу або потерпілого, спрямовані на настання страхового випадку. Зазначена норма не поширюється на осіб, дії

яких пов'язані з виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, вчинені у стані необхідної оборони (без перевищення її меж) або під час захисту майна, життя, здоров'я. Кваліфікація дій таких осіб встановлюється відповідно до закону;

- неподання заяви про страхове відшкодування впродовж одного року, якщо шкода заподіяна майну потерпілого, і трьох років, якщо шкода заподіяна здоров'ю або життю потерпілого, з моменту скоєння дорожньо-транспортної пригоди [11].

При цьому зазначений строк є присічним і поновленню не підлягає.

Можна зробити висновок, що підстави для відмови у виплаті страхового відшкодування передбачені у ст. 37 Закону, де перелік є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

Тому звернення із заявою про виплату страхового відшкодування у річний строк є припинювальним із за спливу часу, після чого у страховика настає право на відмову у виплаті страхового відшкодування.

Дане рішення було винесене Апеляційним судом м. Києва. Велика Палата Верховного Суду [11] вважає, що апеляційний суд неправильно застосував норми матеріального права та відмовив у позові про стягнення страхового відшкодування, оскільки жодним законодавчим актом не передбачено обов'язку потерпілого звернутися попередньо до страховика, а незвернення до страховика не позбавляє права позивача звернутися до суду для стягнення страхового відшкодування [11].

Велика Палата Верховного Суду зробила висновок, що попереднє звернення потерпілого у випадках, передбачених законом, до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному статтею 35 Закону № 1961-IV, загалом не є обов'язковим та не виключає право особи звернутися безпосередньо до суду із позовом про стягнення відповідного страхового відшкодування.

Зокрема Велика Палата Верховного Суду дотримується необхідності стягнення страхового відшкодування незважаючи на те, що позивач не

звертався до страховика із заявою про відшкодування шкоди і за таким відшкодуванням звернувся безпосередньо до суду в межах річного строку.

У контексті вище викладених обставин ми зробили певні висновки, а саме:

1. В Законі України № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не передбачено обов'язкового досудового порядку врегулювання питання з приводу виплати страхового відшкодування (особа, яка вимагає такої виплати, за власним розсудом може звернутися із заявою безпосередньо до страховика, з дотриманням вимог, передбачених у статті 35 названого Закону, чи звернутися безпосередньо до суду). В даному Законі вважаємо необхідним урегулювання питання порядку відшкодування. А саме потрібно зазначити, що страхувальник може звернутися до суду тільки після відмови у виплаті страхового відшкодування страховика.

2. Для урегулювання даних страхових правовідносин вважаємо за необхідне додати в Закон № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» статтю, яка б передбачала порядок звернення до суду про виплату страхового відшкодування. Дана стаття повинна мати зміст, що якщо звернення із заявою відбулося безпосередньо до суду, страховик з цього моменту має діяти відповідно до ст. 36 Закону № 1961-IV, та не позбавлений можливості, у разі відсутності заперечень проти позову, його визнати та сплатити страхове відшкодування.

Аналіз судової практики останніх років [10; 11; 13; 14; 60; 64; 65] свідчить, що суди дотримуються рекомендацій, які надав Верховний Суд, задовольняючи позовні заяви про стягнення страхових виплат за відсутності рішення страховика про відмову у здійсненні таких виплат, і також встановлюють факт зловживання страховиками своїми правами [30].

З огляду на вище викладене для підвищення ефективності, надійності та стабільності страхування, забезпечення рівних і справедливих обставин і

умов для всіх учасників і працівників страхового ринку стоять першочергові завдання і напрями його вдосконалення та подальшого розвитку. Вирішення цих завдань забезпечить стабільність страхового ринку і перспективні шляхи його динамічного прогресу [19, с. 248]. Загалом для удосконалення цих напрямів необхідним і актуальним є вирішення низки завдань. Серед таких завдань насамперед необхідно виділити ті, які заслуговують на розв'язання.

Важливим є врегулювати питання, котрі стосуються філій іноземних страховиків, і компаній зареєстрованих за нашим законодавством на території України, оскільки перевищена питома вага перестраховування. Українські страховики поки не готові до вільної конкуренції зі своїми іноземними колегами, а це значить, що держава повинна забезпечити їм певну підтримку, в тому числі, в частині інструктивного та методичного забезпечення обліку. Це забезпечить більш сприятливий розвиток для українських страхових компаній.

Низький рівень капіталізації страховиків не дає можливість забезпечити відповідальність за великі застраховані ризики, і тому це призводить до перестраховування їх частини за кордоном та до необґрунтованого витоку грошових коштів з України. Протягом 2019 року сума страхових виплат становила 2 210,4 млн грн, на перестраховування нерезидентам було сплачено Швейцарії – 16,9%, Великобританії – 15,5%, Німеччини – 10,3%, Польщі – 9,7%, Австрії – 7,1% та Малайзії – 6,7% [55].

З вище наведених статистичних даних, очевидно чому і є проблематичним питання доступу до національного страхового ринку філій іноземних страховиків-нерезидентів. Допуск кожної із іноземних філій впливає на стан національного страхового ринку, оскільки це може призвести до неефективного перерозподілу акумульованих страховиками ресурсів на міжнародні фінансові ринки, витіснення з ринку національних страховиків та страхових посередників.

Другий важливий напрям удосконалення правового статусу учасників страхових правовідносин стосується розробки нового нормативно-правового

і методологічного забезпечення страхової діяльності, зокрема, діяльності страхових посередників. Актуальним і потрібним є чітке визначення характеристик і класифікаційних ознак видів добровільного страхування для адекватного встановлення самого об'єкта страхування, конкретної страхової суми, всього спектру страхових ризиків. При цьому необхідно у Законі «Про страхування» внести деякі зміни. Зокрема:

1. У пункт 3 статті 26 Законі України «Про страхування» зазначається, що страховик має право відмовити у виплаті страхової суми у випадку «подання страхувальником свідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку». Такий зміст норми має певні вади і потребує вдосконалення, а саме, потрібно зазначити, що відомості повинні бути відомі страхувальнику на момент укладення договору страхування, могли вплинути на оцінку страховиком страхового ризику, а також вказівки на необхідність доведення умисності дій страхувальника.

Для захисту інтересів і позицій національного страховика необхідно надати їм більше прав і можливостей порівняно зі страхувальником, що пов'язано з високим рівнем вимог до них і посиленням їхньої відповідальності за кожну укладену страхову угоду.

Зокрема внести зміни до ряду чинних нормативно-законодавчих актів, які стосуються правового статусу учасників страхових правовідносин. Зокрема, йдеться про:

1. Ст. 16 Закону України «Про страхування», де не передбачено встановлення факту передачі страхового полісу, який посвідчує факт укладення договору страхування, страхувальнику. Цей факт, може підтверджуватись вчиненням страхувальником напису про одержання страхового полісу.

2. У Законі України «Про страхування» (пункт 3 статті 26) зазначається, що страховик може відмовити у виплаті страхової суми у випадку «подання страхувальником свідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку». Така

конструкція норми має вади і потребує вдосконалення шляхом вказівки на те, що відомості повинні бути відомі страхувальнику на момент укладення договору страхування, могли вплинути на оцінку страховиком страхового ризику, а також вказівки на необхідність доведення умисності дій страхувальника.

Зокрема на підставі різних теоретичних висновків та практики суду [8;13; 17; 18; 23; 44; 47; 53; 60; 62; 64; 65; 70; 82; 89], пропонується внести деякі зміни до законодавства:

- в Цивільному кодексі України ст. 1039 доповнити відповідною частиною наступного змісту: «договір страхування особи – це угода, за якою одна сторона (страхувальник) передає за плату і на певний строк іншій особі (страховику) ризик матеріальних втрат, пов'язаних з обставинами, що можуть статися в житті страхувальника або іншої особи (застрахованого), і які пов'язані з їх життям, здоров'ям та працездатністю, а страховик зобов'язується сплатити страхувальнику страхову суму в разі настання передбачених договором обставин».

Наведені вище пропозиції удосконалення правового статусу учасників страхових правовідносин, сприятимуть вирішенню першочергових завдань, які пов'язані з подальшим розвитком національного страхового ринку України.

Для того, щоб ефективно вирішити нагальні й актуальні завдання розвитку ринку страхових послуг, перш за все необхідно розробити і запровадити заходи, спрямовані на удосконалення і подальший розвиток законодавства, яке регулює страхові правовідносини.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження правового статусу учасників страхових правовідносин на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі, можна зробити такі висновки:

1. Визначено, що відносини страхування є досить різноманітними. Їх можна розглядати як предмет самостійного інституту цивільного права, який об'єднує однорідну групу відносини, що виникають між страховиками, страхувальниками та вигодонабувачами в процесі укладення та виконання договору страхування.

Основний суб'єктний склад страхового правовідношення включає наступні групи: страховик і страхувальник, які є сторонами договору страхування; треті особи: застраховані особи, вигодонабувачі; страхові посередники: страхові та перестрахові брокери й страхові агенти.

2. Проаналізовано правовий статус страховиків та страхувальників. Можна говорити, що правовий статус страховика і страхувальника складається з об'єктивних, фактично існуючих елементів, виявивши та проаналізувавши які, можна пізнати їх комплексно. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед структурних елементів, з'ясовано характер їх взаємозв'язків з середовищем функціонування, які можна поділити на такі: права та обов'язки в процесі укладення договору страхування; права та обов'язки, які повинні виконуватись протягом дії договору страхування; права та обов'язки, які виникають після настання страхового випадку. На нормативному рівні правовий статус страховика і страхувальника закріплений в ЦК України та Законі України «Про страхування». Водночас норми Цивільного кодексу України та Закону України «Про страхування», які здійснюють правове регулювання порядку укладення та виконання договорів страхування містять низку положень, що іноді перешкоджають використовувати інститут страхування для повного захисту майнових прав та інтересів учасників зобов'язань.

3. Відповідно до законодавства страхова діяльність в Україні може проводитись за участю страхових посередників. Страхові посередники допомагають страхувальникам укласти договір страхування відповідно до потреб та інтересів страхувальників. Страховими посередниками можуть бути страхові або перестрахові брокери та страхові агенти. Діяльність страхових агентів і страхових брокерів дуже схожа між собою, але їхній юридичний статус розрізняється. Наприклад, страхові агенти є представниками страховика, діють від імені та за його дорученням, в його інтересах за комісійну винагороду на підставі договору із страховиком, в той час як страхові брокери діють від свого імені на підставі доручень страхувальника або страховика.

4. На основі узагальненого аналізу міжнародного досвіду можна зазначити, що правовідносини, пов'язанні із наданням страхових послуг, впорядковуються в різних країнах шляхом встановлення державою правил поведінки їх учасників. Так, для Франції – це Страховий кодекс, у Німеччині – «Закон про страховий договір», Імперський страховий статут, Закон «Про покращення економічного стану робітників на випадок хвороби», Закон «Про страхування службовців». В Англії та США страхове право ґрунтується здебільшого на судовому прецеденті. Звернена увага на досвід США, де розвинене онлайн страхування через інтернет ресурси.

5. Досліджено, що право на захист своїх прав державою, право на судовий захист усі учасники страхових правовідносин у більшості випадків мають з моменту укладення договору страхування. Для підвищення ефективності, надійності та стабільності страхування, забезпечення рівних і справедливих обставин і умов для всіх учасників і працівників страхового ринку стоять першочергові завдання і напрями його вдосконалення та подальшого розвитку. З огляду на це, наведений певний перелік способів захисту учасників страхових правовідносин, зокрема: врегулювати питання, котрі стосуються філій іноземних страховиків і компаній, зареєстрованих за законодавством України; розробка нового нормативно-правового і

методологічного забезпечення страхової діяльності, в тому числі і діяльності страхових посередників.

Дослідивши та всебічно проаналізувавши учасників страхових правовідносин нами сформовано наступні пропозиції до чинного законодавства з метою покращення правового статусу учасників страхових правовідносин:

1. В Законі України «Про страхування» включити статтю, яка б містила перелік учасників страхового ринку.
2. Для стабілізації страхового ринку з визначальною роллю на ньому страхових посередників вважаємо необхідним удосконалити правовий статус брокера. А саме удосконалити / або замінити Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», яка лише конкретизує норми Закону України «Про страхування», в частині визначення специфіки брокерської діяльності у страхуванні (встановити кваліфікаційні вимоги до страхових (перестрахових) брокерів);
3. Для урегулювання страхових правовідносин вважаємо за необхідне додати в Закон № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» статтю, яка б передбачала порядок звернення до суду про виплату страхового відшкодування. Статтю викласти у наступній редакції: «якщо звернення із заявою відбулося безпосередньо до суду, страховик з цього моменту має діяти відповідно до ст. 36 Закону № 1961-IV, та не позбавлений можливості, у разі відсутності заперечень проти позову, його визнати та сплатити страхове відшкодування»;
4. Удосконалити правовий статус страховика і страхувальника, як учасників страхових правовідносин, доповнивши в ст. 23 Закону України «Про страхування» частиною 2 в якій зазначити: « підставою для зміни особи страхувальника може бути припинення юридичної особи-страхувальника

шляхом реорганізації з відповідною передачею прав і обов'язків за договором страхування іншій юридичній особі».

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання статусу учасників страхових правовідносин можуть бути впроваджені до законодавства України, а також можуть використовуватись у правозастосовній діяльності страхових компаній та страхових посередників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Директива № 2002/92/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про страхове посередництво від 09.12.2002 № 994_а80 / URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_а80#Text (дата звернення 1 жовтня 2020 року).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015 № 984_011 / URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 10 вересня 2020 року).
3. Господарський кодекс України: від 16.01.2003 р. №436-IV / URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print> (дата звернення 02 вересня 2020 року)
4. Цивільний Кодекс України (ч. 2 ст. 985) від 16.01.2003 № 435-IV / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 10 вересня 2020 року).
5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 18.03.2004 № 16296-IV / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629%D0%B1-15/ed20040318#Text> (дата звернення 10 вересня 2020 року).
6. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII / URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення 10 вересня 2020 року).
7. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1996 р. №1523 / URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1523-96-%D0%BF#Text> (дата звернення 10 вересня 2020 року).

8. Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 31.05.2007 р. №1110-V / URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-16#Text> (дата звернення 14 вересня 2020 року)
9. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 1414-IV / URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/print> (дата звернення 4 вересня 2020 року)
10. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 11.12.2019 р. № 760/12308/15-ц про страховий випадок / URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86504856_ (дата звернення 10 вересня 2020 року).
11. Постанова від від 19.02.2020 р. № № 758/16044/16-ц Верховний Суд. Велика Палата / URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87951282> (дата звернення 10 вересня 2020 року).
12. Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів 28.05.2004 р. № 736 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-04#Text> (дата звернення 10 вересня 2020 року)
13. Судова практика Верховного Суду в спорах щодо страхування / Верховний Суд. 2020. // URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_strah_Krat.pdf (дата звернення 8 листопада 2020 року).
14. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 06.08.2019 р. № 465/4287/15 / URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/83553158> (дата звернення 10 вересня 2020 року).
15. Адамов А.С. Суб'єкти страхових правовідносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 42. С. 156–161.
16. Американська страхова корпорація AIG припиняє діяльність в Україні / URL : <https://nv.ua/ukr/biz/finance/amerikanska-strahova-korporaciya-aig-pripinyaye-diyalnist-v-ukrajini-50025679.html>

17. Ковтун І. О., Лаптев С.М. Актуальне забезпечення на ринку страхових послуг: монографія / Університет економіки та права «КРОК». Київ. 2018. 816 с.
18. Базилевич В.Д. Страхування : підручник / В.Д. Базилевич. Київ: Знання, 2008. 1019 с.
19. Білаш О.В. Напрями підвищення ефективності державного регулювання ринку страхових послуг в Україні. *Економічний вісник ЛНУ імені Івана Франка*. 2012. №18-1. С. 247-254.
20. Васильєв О.В. Проблеми удосконалення інфраструктури страхового ринку. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2013. № 2(66). С. 204-208.
21. Великий тлумачний словник. Економічна енциклопедія. / URL : <http://slovopectia.org.ua/38/53409/384669.html> (дата звернення 20 вересня 2020 року).
22. Внукова Н.М. Страхування: теорія та практика: навчально-методичний посібник рекомендовано Мін. освіти. Харків: Бурун Книга, 2018. 376 с.
23. Вовчак О. Д. Діяльність страхових компаній як фінансових посередників: світовий досвід та можливості для України. *Облік і фінанси*. 2015. с. 70-75
24. Галагуза Н.Ф. Французский страховой рынок (краткий обзор «*Legea și viața*» : *Закон и Жизнь*. 2015. №2. С. 37-40
25. Говорушко Т. А. Страхові послуги : підручник / Т. А. Говорушко. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 376 с.
26. Горіславська І. Специфіка договору страхування у сільському господарстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 136–137.
27. Гутко Л.М. Досвід провідних країн світу у галузі страхування. *Економіка, фінанси, право*. 2005. №11. С.22-24.

28. Губський Б. Євроатлантична інтеграція України. Київ: Логос, 2018. 328 с.
29. Дегтяр А. Міжнародний досвід надання страхових послуг та регулювання страхової діяльності. *Публічне управління: теорія і практика*. 2011. № 4(8). С. 88-93.
30. Дусановський С. Захист права на страхові виплати: що каже суд. *Юридична газета*. 2016 / URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zahist-prava-na-strahovi-viplati-shcho-kazhe-sud.html> (дата звернення 22 вересня 2020 року).
31. Дубина М.В. Роль страхових посередників у забезпеченні зростання довіри клієнтів до діяльності страховиків. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 2(74). С. 163-172.
32. Жук О.О.Зарубіжний досвід у сфері страхування та можливості його використання. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 2. С. 215-218.
33. Журавка О. С. Страхування : навчальний посібник / О. С. Журавка, А. Г. Бухтіарова, О. М. Пахненко. Суми : Сумський державний університет, 2020. 350 с.
34. Заволока Л. О., Місілюк Г. В., Лаптев І. О., Скачедуб В. А. Світове страхування і його роль в українському страховому ринку. *Молодий вчений*. 2017. С. 572-576.
35. Ільченко Г. О. Захист прав споживачів страхових послуг [Текст] : монографія. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. -183 с.
36. Кінашук Л. Л. Страхове право: [підруч.]. Київ: Атіка, 2007. 256 с.
37. Клапків Ю. Конфлікт інтересів у діяльності страхових посередників. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2017. 2(8). С.171-176.

38. Красільнікова О. С. Правовідносини страхування відповідальності судновласника перед третіми особами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2005. 20 с.
39. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 584 с.
40. Клейснер О. В. Ринок перестрахування України: теоретико-методологічні доміанти формування та пріоритети розвитку [текст]: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
41. Літвінова О. В. Правовий статус вигодонабувача у відносинах страхування вантажу. *Форум права*, 2012. № 1. С. 565–570.
42. Машина Н.І. Міжнародне страхування: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2016. 504 с.
43. Марценюк О. В. Інтеграційні процеси як чинник розвитку страхового ринку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. С. С. 158-164
44. Муляр М. С. Досвід імплементації положень Директиви 2008/48/ЄС в правові системи Італії та Франції і уроки для України : цивільно-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2016/2. № 3. С. 240-245.
45. Міловська Н. Права та обов'язки страховика в договорах страхування. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 41-46.
46. Міловська Н. В. Правовий статус вигодонабувача за договором страхування цивільної відповідальності. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 116–121.
47. Мельник З. П., Романюк Я. М. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. No 8(132). С. 12-28.

48. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні / URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_fin_pr_2020-04-22.pdf?v=4 (дата звернення 18 вересня 2020 року).
49. Нестерова Д. Развитие страхового посредничества в развитых европейских странах. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Серія: Економіка. 3(180). 2016. С. 42-47.
50. Пацурія Н.Б. Зміст страхових правовідносин у сфері господарювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. ЮРИДИЧНІ НАУКИ. 3(97)/2013. С. 39-44.
51. Пацурія Н. Б. Поняття і види страхових правовідносин в сфері господарювання. *Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка*. 2010. № 82. С. 94–98.
52. Пацурія Н. Б. Правове регулювання діяльності у сфері страхування та перестраховання: проблеми теорії та практики : монографія / Н. Б.Пацурія, І.М. Войцеховська, А. С. Головачова. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с.
53. Пацурія Н. Б. Суб'єкти страхових правовідносин у сфері господарювання : зміна наукових підходів до визначення правового становища. *Університетські наукові записки*. 2015. №2 (50). С. 225-235.
54. Письменна О. П. Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2006. 19 с.
55. Підсумки діяльності страхових компаній за 2019 рік / URL : http://ufu.org.ua/files/stat/SK_info2019.pdf
56. Пікус Р.В. Розвиток страхового ринку в умовах глобалізації. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2011. Вип. 126. С. 15–18.
57. Плиса В.Й. Страхування: підручник. Київ: Каравела, 2018. 472с.

58. Проблеми розвитку страхування в Україні : Науковий студентський збірник. / За заг. ред. проф. Плиси В.Й. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 136 с.

59. Правове регулювання страхової діяльності: навч. посіб. / О.П.Гетьманець, О. М. Шумило, Т. В. Колеснік та ін.; за ред. О. П. Гетьманець, О.М. Шумила. 2-ге вид., зі змінами. Харків: Право, 2014. 400 с.

60. Огляд за результатами вивчення судової практики вирішення господарськими судами спорів, що виникли з договорів страхування. Верховний Суд / URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KGS_2018_2019.pdf (дата звернення 18 вересня 2020 року).

61. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. Суми : Університетська книга, 2011. 388 с.

62. Статистичні показники з внутрішнього страхування / URL : http://www.mtsbu.ua/ua/for_insurers/96569/ (дата звернення 8 вересня 2020 року)

63. Страховий брокер / URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B5%D1%80 (дата звернення 18 вересня 2020 року)

64. Судова практика. Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних зі страховими правовідносинами / URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Dajdjest.pdf> (дата звернення 12 червня 2020 року).

65. Страхові спори: огляд практики Верховного Суду / URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ctrahovi-spori-oglyad-praktiki-verhovnogo-sudu.html> (дата звернення 10 вересня 2020 року).

66. Субачов І.І. Розвиток страхового ринку в Україні як фактору фінансової стабільності економіки. *Фінанси України*. 2015. № 11. С. 34-41.

67. Супрун А., Петрішина Т. Світовий і національний страховий ринок: відмінності та взаємозв'язки. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 11(1). С. 233-237.
68. Резнікова В. Посередництво на страховому ринку України. *Право України*. 2010. № 4. С. 275-282.
69. Телестакова А. А. Правове регулювання відносин з надання послуг. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 160 с.
70. Ткаченко Н.В. Страхування: навчальний посібник. Київ: Ліра-К, 2017. 376с.
71. Тлуста Г. Зарубіжний досвід функціонування та розвитку інтернет-страхування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. Вип. 3. С. 55-62.
72. Цивільне право України : Навч. посіб. у 2 т. / Ю. Ф. Іванов, О.В.Куриліна, М. В. Іванова 2-ге вид. доповн. і переробл. Т. 1. Київ: Алерта, 2019. 342 с.
73. Уралова Ю.П. Щодо особливостей правового статусу суб'єктів страхового посередництва. *Наука і правоохорона*. 2017. № 4. С. 120-126
74. У зоні ризику: Страхові компанії показують хорошу тенденцію росту. Бізнес журнал / URL :https://business.ua/finances/4462uzonirizikustrakhovikompanijipokazuyut_khoroshutendentsiyurostu (дата звернення 20 серпня 2020 року).
75. Уралова Ю.П. До питання про здійснення посередницької діяльності страховими агентами у сфері страхування в Україні. Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Вінниця, 22 квітня 2016 р.). Вінниця: Донецький національний університет, 2016. С. 68-70.
76. Уралова Ю. П. Господарсько-правове регулювання посередницької діяльності у сфері страхування [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2018. 272 с.

77. Фисун І. В. Страхування : навч. посіб. / І. В. Фисун. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 240 с.
78. Фолькер Х. Особливості страхування життя в європейських країнах. Страхова справа. 2014. № 2(18). С. 25–28.
79. Фурман В.М. Особливості формування страхових ринків країн з перехідною економікою. 2008.-№8. С.74-76.
80. Черняк О. Ю. Цивільно-правовий статус споживача у контексті адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2011. 20 с.
81. Шумелда Я. Страхування: навчальний посібник вид. 2-ге доп. і перероб. Тернопіль: Джура, 2016. 296 с.
82. Юрах В. М. Фінансово-правові засади страхування в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2008. 19 с.
83. Якібчук Н. Особливості суб'єктного складу правовідносин страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2008. Вип. 47. С. 110–117
84. Якимчук Н. Поняття «правовий статус», «правове положення», «правовий модус» та «правовий режим»: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 11-18.
85. Янишен В. П. Защита прав участников отношений страхования. Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: монография / И.В. Спасибо-Фатеева, М. Н. Сибилев, В. Л. Яроцкий и др. под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2014. С. 518 – 528.
86. Януль І. Є., Касьянюк Т. С. Досвід зарубіжних країн у галузі страхування майна : практика та досвід. 2017. № 6. С. 68-73.
87. Agent and brokers licensing model act. Model Laws, Regulations and Guidelines [Text]. (NAIC) National Association of Insurance Commissioners, 2016. 216 p.

88. American International Group, Inc / URL : <https://www.aig.com/>

89. Mnykh M.V., Mnykh A.M. Ways of development of insurance markets of Eastern European countries. *Economy, Finance, Law*. 2003. №4.

90. World International Insurance Fact Book 2017. International Insurance Institute, 2019. 236 p. / URL : https://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/insurance_factbook_2019.pdf (дата звернення 24 серпня 2020 року).